

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ezechielis Spanhemii Dissertationes De Praestantia Et Usu Numismatum Antiquorum

Spanheim, Ezechiel

Amstelodami, 1671

Primo in Grammaticis

urn:nbn:de:hbz:466:1-12878

aut Geographiæ veteri; integritatem mutilis vel corruptis Auctorum locis, non aliunde certius, aut luculentius peti fatebitur; denique eorum beneficio licere adhuc hodie,

Tecum Graia loqui, tecum Romana vetustas.

I.
IN GRAM-
MATICIS.

Ac primo quidem ipsa sese offert Litterarum Doctrina, quocunque tandem *Technices*, aut *Exegetices* nomine, Grammaticorum filiis nuncupetur. Seu enim genuinas litterarum apud veteres formas ac ætates; seu earum vim & adfectiones varias; seu ipsam vocum scripturam ac proprietatem consulamus, non aliunde nobis certius, quam in Nummis aut Marmoribus antiquis præsidium occurrit. Nec certe ratio hic aut eventus fallit. Subsidia quippe reliqua, dubiam semper transcriptorum Exemplarium fidem, hæc autem sola primigeniam Autographorum dignitatem præ se ferunt. Norunt præterea, qui scriptos veterum libros versant, quam corrupti sint non solum, sed recentiores plerique, pauci admodum supra octingentorum aut mille ad summum annorum vetustatem adfurgant. Pandectas Florentinas; Virgilium cum Medicæum, tum Vaticanum; Terentium Politiani iudicio omnium Codicum à se inspectorum antiquissimum; Versionem LXX Interpretum, & Glossaria aliquot Bibliothecæ Palatinæ, magna quidem cum vetustatis veneratione, Florentiæ, & hic in Urbe non semel inspeximus. At eosdem tamen infra Justiniani ævum (ut largiamur aliquot illi coætaneos, aut paullo forte vetustiores) longe certe infra Nummorum vetustatem, qui ferme hic deficiunt, exaratos, cuius obvium fit ac manifestum. Unde sola quædam hic superest ad primævam illam & incorruptam Nummorum ac Lapidum auctoritatem provocatio decretoria, Criticis & Grammaticis.

maticis majorum Gentium, haud semel feliciter usurpata.

In tradendis certe aut explicandis *Litterarum* apud veteres *formis*, unicum & singulare occurrit monumentorum id genus beneficium. Nec leve illud esse reputandum, & doctissimorum hujus ævi Virorum, quæ in hac palæstra se exercuit, industria, & res ipsa loquitur. Hinc enim & indubiæ linguarum origines, & primæ litterarum formationes, & varia ætatum discrimina, & innumeræ librariorum aut quadratariorum errores, aliaque recondita eruditæ vetustatis arcana feliciter eruuntur. Adeo ut quæ in hoc genere, ab eruditis aut præclare reperta, aut timide pronunciata, aut perperam etiam tradita, lucem continuo ex Nummis, aut emendationem mutuuntur. Ita Alphabeti veteris Græcorum cum Phœnicio collatio à magnis viris instituta, procedet securius, ut singularum litterarum apices & ductus originis suæ fidem faciant. Nec aliter jam olim Herodotus genuinas veterum Cadmæorum seu Phœnicum litteras colligit ex prisca-
Circa Formas litterarum Græcarum, & Latinarum.

rum Inscriptionum monumentis, *ἴδον ἢ καὶ αὐτὸς Καδμήνια γράμματα ἐν τῷ πρώτῳ Ἀπόλλωνος Ἐπιπέλειον ἐν Θήβαις τῆσι Βοιωτῶν, ὅτι τρίτοι πῶς ἐγκειντο λαμβάνειν, τὰ πολλὰ ἑμοῖα ἔόντα πῶσι Ἴωνικῆσι.* Quare jam incautius loquutum patebit illustrem Salmasium in Notis ad Inscriptionem Herodis Attici, qui formas litterarum Græcarum semel à Ionibus receptas, perpetuo in eadem facie ad nostra usque tempora mansisse, nihilque in iis immutatum contendit. Atqui vel Græcorum Nummos consulenti, non una certe, sed diversa variarum litterarum facies, ac pro ætatum discrimine, multiplex eadem occurret; dum non solum ε pro E; sed π pro Zήτα; Γ pro Π; c & ε pro ζήγμα; ω pro majusculo Ω, aliaque id genus frequenter sese offerunt. Ut

mittam quadrata □ pro Θῆτα, & □ Ομικρον, quæ mihi in Nummis necdum observata, in marmoribus aliquot Farnesianis & Magni Etruriæ Ducis, non semel inspe- ximus. Sic non unam literæ ξ, figuram diversam à vul- gari, cum in Nummis aliquot Græcorum haud semel notavimus, tum in præclaris aliquot Inscriptionibus Athleticis, nuper hic in Urbe repertis, Ξ Ξ Ξ. Sic Ξ pro ε videas in nummo Alexandri Severi apud Cl. Seguinum. ΑΥΤ. Μ. ΑΥΡ. ΕΕΥ. ΑΔΕΞΑΝΔΡΟΕ. Antiquiores itaque Græcorum litteras à posterioribus non numero solum sed forma etiam haud semel discre- pantes, indubia insuper plurium adhuc testium fide liceret hic mihi comprobare. Αρχαίων certe γεγραμ- των seu *vetustarum litterarum* mentionem aliquoties re- perio apud gravissimos auctores, quibus inscripta anti- quissima aliquot Græcorum monumenta contestan- tur. Diodorus Siculus Aram tradit extare ad Sinum Lib. III. Areticum, cum inscriptione quadam antiquis & igno- tis quidem litteris exarata. Idem alibi refert Argonau- tas Regi Libyæ areum Tripodem donasse, inscriptum Lib. IV. quidem antiquis litteris, & ad sua usque tempora per- manentem apud Hesperitas. Nec aliter ejusdem au- ctoris coævus Halicarnassensis, docet L. Memmium Lib. I. An- adferentem, visum à se Tripodem sacratum in Jovis tiq. templo, in quo inscriptum litteris antiquis Oraculum legebatur. Alio vero loco Columnam Græcis litteris Lib. IV. inscriptam commemorat idem Auctor, qua fœdus cum Latinis continebatur, Romæ adhuc suo tempore superstitem in templo Dianæ, & Græcis characteribus De Socratis insignitam, quibus olim Græcia utebatur. Plutarchus Genio. in Alcmenæ sepulchro inscriptionem existare dicit lit- teris vetustissimis ac ferme Ægyptiacis, quas vocat τὸν ἰππεύς seu formas illius Grammaticæ, quam Proteo re- gnante

gnante didicit Hercules: Dio vero Chrysoſtomus, vi-
ſum à ſe refert in templo Junonis Olympiæ raptum
Helenæ inſculptum, καὶ ἐπιγεγραμμένα ἐπιγεγραμμένων δὲ-
χαίσις γράμμασι. Acedat his Philoſtratus, qui Ere-
trienſium antiqua apud Medos ſepulchra, Græcis litte-
ris, ſed quales alibi non videntur, inſcripta diſerte com-
memorat, γράφοντες τῶν Ἑλλήνων γρόπον. καὶ οἱ παῖφοι ἢ οἱ δὲ-
χαίσις σφῶν ὁ δὲνα ἔδεν ὁ γέγραπται. καὶ τὰ γράμματα Ἑλ-
λήνων μὲν ἀλλ' ἔπω τῶντα ἰδεῖν φασι. Cui loco rurfus lucem
fœneratur Herodotus, qui tradit alicubi Græcos
Eretrienſes (quos male Eretrios vocat Interpres Phi-
loſtrati) in Mediam ſub Dario Hydaspis filio tranſ-
portatos, ad ſua uſque tempora linguam conſervafſe
vernaculam, φυλάττοντες τὴν δὲ χαίλι γλώσσαν. Hæc ita-
que Eretrienſium colonia in illo tractu, longe poſte-
rior prima Ionici Alphabeti apud Græcos admiſſione.
Unde jam ex illis Auctorum Nummorumve testi-
moniis ſatis liquet, cum ante, tum poſt receptas à Ionibus
Phœnicum litteras, non ſemel eorum formam apud
Græcos immutatam, nec in iſdem veſtigiis perpetuo
remanſiſſe. Neque prætereundum illud ꝛ pro Ζῆτα u-
ſurpatum, (quod ab illuſtri Scaligero in accurato ſuo
Diagrammate prætermiſſum) non legi ſolum in anti-
quiſſimis Marmoribus Arundellianis, ſed aliquoties in
priſcis nummis cum vocibus ꝛ ΑΦΑΡΙΣ ΚΥ ꝛ ΙΚΗ-
ΝΩΝ, quod male Ortelius pro Ζ uſurpatum eo loco
credidit, quaſi *Xagaris* aut *Cyxicum* legi in iſdem de-
beat. Pro Ζ enim illud, non pro Ζ ibi poſitum, cum
ratio illorum nominum ſatis arguit, tum obvia in aliis
Nummis ꝛ figura pro Ζ, ut in vocibus, ꝛ ΗΝΟΝΟϞ,
item ꝛ ΟΖΙΜΟϞ, ſicut legitur cum alibi, tum in duo-
bus nummis Laodiceorum, quorum priorem videas in
Pinacotheca Regiæ Suedorum, poſteriore ſigna-
tum

tum in honorem Appii Proconsulis, quem non ita pridem vulgavit Cl. Seguinus. Alias non diffiteor ꝛ pro ꝛ occurrere in nummo recentiori cujusdam Alexandri, qualem inspexi etiam in Gaza Christianæ Augustæ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, & in altero Alexandri Severi apud eundem Seguinum. Nisi illud pro ꝛ ibidem sumas; ita enim vox eadem effertur in Nummo Apameensium Pontificis, percussio temporibus Philippi senioris, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Confusæ nempe duæ illæ litteræ ꝛ & ꝛ in ea voce, ob sonum haud multo diversum, quod sæpius contigisse in iisdem nummis paulo infra monebimus. Quod caute tamen accipiendum, ne quis cum doctissimo Seldeno, alterum Ζήτα solenne, multo recentius putet; quum frequens illius usus in antiquissimis Nummis, ΑΙΖΑΝΕΙΤΩΝ, ΖΕΦΥΡΙΩΝ, aliisque, passim occurrat. Falli præterea ex Nummis patebit eruditos, qui c altero Σίγμα vulgo vetustius statuunt; quod ex quodam Agathonis apud Athenæum loco, à Viris magnis Jos. Scaligero in Eusebianis, & Isaaco Vossio ad Melam, erudite jam observatum vidi. Nec id tam arcus Scythici argumento, quam indubia testium fide, mihi fit manifestum; qui in ampla illa Græcorum Nummorum copia, ꝛ passim in antiquioribus observo; alterum vero c rarius ante Domitiani tempora usurpatum, sequentium demum ætatum proprium & peculiare, ut vix postea prioris illius ꝛ vestigia eadem Nummorum supellex præbeat. Unde male vir doctissimus ad Ammianum c ab Agathone tanquam vetustum Græcorum σίγμα designari credidit, aut Scaligerum reprehendit arguentem Ciaconium, qui Stibadium simile dixerat arcui Scythico. Stibadium enim nihil aliud quidem quam illud Σίγμα sub c figura traditum, sed infra Agathonis ætatem vulgo usur-

go usurpatum, ut ad illud Poëta non respexerit illo apud Athenæum loco. Ut mirer etiam τὸν πρῶτον Salmasium, qui tam multa de antiquis Græcorum litteris haud uno in loco disputavit, alicubi in Solinianis adnotasse, *sigma Græcum antiquum formatum ut c Latinum*. Tom. I. pag. 338. Alias vero c illud pro Γάμμα nonnunquam vetustissimos olim Græcos usurpasse, liquere videtur ex antiquis Gelsenium in Sicilia Nummis, in quibus CEΔΑΣ In Sicilia Parutz. & TEAAΣ adhuc hodie legitur. Unde etiam aliquam inde lucem posset mutuari, quod c apud priscos Romanos G vicem ferius recepti implevisse cum Gellius aliique tradidere, tum Nummi inprimis fidem faciunt, in quibus inter alia legas OCULNIUS pro OGULNIUS, & in Nummo quodam Caii Cæsaris, G. CÆSAR GERMANICUS; Gaius nempe pro Caius. E vero aliud sigma adhuc recentius; quamvis non solum sub Philippo Imperatore, cujus Nummum adfert Scaliger, fuerit receptum, sed jam ante in aliquibus Antoninorum Numismatibus occurrat, imo etiam in nummo quodam Augusti (quem apud Cl. Seguinum vidisse memini) à Peparethis percusso, Lapsum vero hic patet eundem Scaligerum, qui s Latinorum, Græcorum etiam litteris insertum olim credidit, fide Nummi inscripti, AΔPIANOS SEMNOS KAI CAR. Atqui eadem ratione non illud s solum, sed R, V, aliaque Romanis propria, inter solennes Græcorum litteras referre potuisset, quæ frequenter in Græcorum Nummis sub Cæsaribus cufis occurrunt, ut ANTONINOS; ΛΙΘ; LEONBASILEUS ROMÆON; ΕΥΡΥΠΗΔΑΟΣ; ΑΥΓΥΚΤΟΣ; ΖΕΥΣ; CΜΥΡΝΑΤΟΣ; aliaque id genus plurima. Factum id vero, non quod illæ litteræ revera in Alphabetum Græcorum essent unquam admixtæ, (hoc enim omnes Num-

mi veteres constanter explodunt) sed ex frequenti utriusque linguæ commercio & commixtione, & maxime Romani sermonis simul ac imperii sub Cæsaribus amplitudine, Unde non litteræ solum, sed voces integræ Romanorum cum Græcis mixtæ nonnunquam & confusæ, idque frequenter in Coloniæ Nummis, ut in ΚΑΡΡΗΝΩΝ sub Trajano Decio; COL. AUR. ΚΑΡ. ΚΟΜΜ. Ρ.Ρ. in alio Iliensium, sub J. Cæsare ΒΙΕΝΕΩΚΟΡΩΝ, in altero Claudii ΚΑΙΛΑΡ. ΕΤ. Η. CAESAREAE. Unde etiam explicanda Nummi scriptura apud Goltzium ΦΛΙΓΕΝΣΕ, quam male ad Philippopolim refert. Spectat vero ad *Philippos*, aut familiari Coloniæ more *Philippensē* oppidum Macedoniæ, cujus incolæ *Philippenses*, ad quos existant D. Pauli & B. Polycarpi Epistolæ, & apud quos deductam ab Augusto Coloniæ liquet ex residuis urbis illius nummis, inscriptis COL. AVG. IUL. PHILIPP. seu *Colonia Augusta Julia Philippi* vel *Philippensis*. Ita enim in rarissimo nummo Medicæo ejusdem tractus, signato temporibus Nervæ, COL. IUL. CASSANDRENS, hoc est *Colonia Julia Cassandrensis*, in aliis autem COLONIA AVGVSTA PATREN. seu *Patrensis*, & in nummo Antonini Pii perspicue apud illustrem Sevium, COL. CAES. ANTIOCHENSIS, unde illustratur Capitolinus, qui in vita ejusdem Pii *Antiochense oppidum* arfisse docet, à quo proinde instauratum, denuo hinc licet percipere. Ex priori autem nummo liquet *Cassandra* pro *Cassandria* apud Melam reponendum, secus quam existimabat vir doctissimus. En vero Coloniæ ejus *Philippensis* Nummum, sub Claudio percussum, depromptum è Museo Viri Amplissimi, Joachimi Camerarii nostri.

Alium

Tab. xxv
Græcia.

Alium ejusdem generis signatum ætate Vespasiani, habet Gaza Medicæa (quem male itidem eruditus illius custos ad Philippopolim referebat), & sub Augusto Goltzius. Unde utique D. Lucas luculenter illustratur, cui eadem urbs COLONIA vocatur in Actis, *ἡ πόλις ἐστὶ πρώτη καὶ μετὰ τὴν ἑαυτῆς Μακεδονίας πόλιν* Cap. xvii v. 12.
 ΦΙΛΙΠΠΟΥΣ, καὶ ΚΟΛΩΝΙΑ. Et illinc PHILIPPUS, que est PRIMA partis Macedonia civitas, COLONIA. Vulgo enim Metropoles eadem ac Colonia; sicut conjunctam videas passim utramque prærogativam in nummis Antiochiæ, Tyri, Sidonis, Damasci aliisque pluribus, quæ mox enumerabuntur, pleraque suæ gentis capita: calido nempe Romanorum consilio, quo unius urbis fide, reliqua Provinciæ oppida, in obsequio facilius retinerent. Linguam autem Matricis Romæ, ut alias norum, & quod hic veniebat spectandum, novi quidem inferebant Coloni, ita tamen ut simul veterem loci sermonem continuo non abolerent, sed modo uterque publico usu & commercio frequentaretur, modo etiam quædam utriusque permixtione in unum eundemque cum idiomate juxta & scriptura coalesceret. Ex quo equidem more, aliarum quoque gentium Coloniis pridem recepto, nata illi paulatim cum dialectorum varietas quædam & confusio, tum inprimis Romanarum vocum in linguis exoticis Græca, Phœnicia, Syriaca, Arabica, aliisque frequentia. Ejus autem rei documenta nullibi illustriora aut magis conspicua

H

spicua

spicua videas, quam in hac ipsa Nummorum penu, inspecta mihi non semel in præclaris Principum & illustrium Antiquariorum Cimeliarchiis, in qua occurrunt quamplures Romanorum Coloniae in Græciam, Epirum, Thraciam, Macedoniam, Pontum, Bithyniam, Palæstinam, Phœniciam, Syriam, Mesopotamiam, Arabiam, Africam Proconsularem, Mauretanium (ut jam Hispaniam, Galliam, Germaniam, Britanniam, aliasque mittam) dedueta. Signatae autem illae publica cujusque loci auctoritate, modo Romana Metropoleos lingua, ut COL. AEL. CAPIT. seu *Colonia Aelia Capitolina*, ac eodem modo cum adjuncto COLONIAE nomine, *Alexandria, Troas, Berytus, Bostrea, Cassandrea, Claudiopolis, Corinthus, Deultus, Heliopolis, Laodicea, Leptis, Oricos, Papia, Patra, Pella, Ptolemais, Sephyrus, Sinope, Stobi, Tyrus*, aliaque urbes Graeci licet & peregrini idiomatis. Modo autem Graeco seu vernaculo sermone notatae, ut ΕΜΙCΩΝ ΚΟΛΩΝΙΑC. sive *Colonia Emesa*, & similiter *Edeffa, Nesibis, Rhosana, Thessalonica*, ac plures cum Graeca itidem ΚΟΛΩΝΙΑC. appellatione. Modo promiscue cum Vernacula, tum aliquando Romana lingua prolatae, ut COLONIA ANTIOCHEA VEL ANTIOCHENSIS, & aliquando ΚΟΛ. ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ, & ad illius exemplum *Cæsarea, Carra, Damascus, Sidon* & aliae id genus modo antiquae, modo Romanae linguae usum in publicis illis retinentes monumentis. Præterea cum bilingui nonnunquam in eodem nummo inscriptione, quod arguunt Cretensium aliquot nummi apud Cl. antiquarios Tristanum & Seguinum, ubi nempe una ejusdem nummi area Graecam, altera autem Latinam epigraphen continet; cujus generis etiam occurrunt antiqui aliquot Macedonum Nummi hinc ΜΑΚΕ, aut ΜΑ-

ΚΕΔΟΝΩΝ inscripti, illinc AESILLAS, proprio
 viri nomine. Denique aliquando in eadem Nummi
 area & inscriptione permixtis simul ex utraque lingua
 vocibus ac litteris, ut paulo ante in Nummis *Carreno-*
rum & Philippensium notabamus, & exemplum adhuc
 præbent *Damascus Colonia Metropolis*, seu ΚΟΛ. ΔΑΜΑ.
 ΜΕΤΡΟ. sicuti occurrit scripta in Nummo Trebo-
 manii, quem videas in Museo Reginae Christianæ. Po-
 stremum autem hunc morem, utramque linguam ac
 scripturam una permiscendi, nosse frequenter etiam
 obvium in lapidibus antiquis, ubi præter crebras Ro-
 manorum voces, periodi etiam integræ Græcis litteris
 expressæ non semel leguntur. Certe Latinorum ν pro
 Græcorum υ in recentioribus Græcorum num-
 mis passim receptum videas, signatis ætate Alexandri
 Severi, Philipporum & sequentium. Ita vel α inver-
 sum, Digamma à Claudio receptum in Romano al-
 phabeto, de quo Tacitus, Suetonius, & Quintilianus
 meminere, in Nummo ejusdem Claudii occurrit,
 quem hujus antiquariæ suppellectilis strenuus indagator
 Petrus Seguinus nuper illustravit. ϕ alias Latinorum
 loco ϕ Græcorum, ut quidem videtur, crebro obser-
 ves in nummis Faliscorum Magnæ Græciæ, qui Φ Α-
 ΑΕΙΩΝ passim inscribuntur, ut Φ pro ϕ in eo tractu
 vel indeliqueret usurpatum. Nisi potius Digammatis
 Æolici vestigia in eadem vocis hujus scriptura eru-
 amus, quam constanter adeo præferunt omnes nummi
 antiqui hujus Urbis, quorum adhuc luculenta copia
 suppetit. Faliscorum nempe conditor apud antiquos
 auctores Ovidium, Plinium aliosque, & à quo gens ac
 terra denominata, Græcus gente *Halesus*, ceu Ἁλῆσϙ,
 more autem veteri Græcorum Η, adspiratis vocibus
 præponendi Ηάλῆσϙ, juxta Æolas vero Digamma
 H 2 suum

In Gaza
 Christianæ,
 Palatina &
 Medicæ.

suum vocalibus cum lenibus tum asperis præmittentes
Falisci Θ . Hinc Romanis antiquitus *Halesii* & *Falesii*
 dicta illa gens, postea vero, *Falerii*, vel *Falisci*, ut utro-
 que illo nomine alias haud unius gentis eos nonnun-
 quam vocat Livius. Sciendum enim, cum H vulgo lo-
 cum F, tum S vicem R occupasse in veteri Romanorum
 scriptura, ut narrant veteres Grammatici; unde juxta

Lib. III.

c. 5.

Ad lib. VII.

Æneid.

Plinium, *Oppidum Formia Hormia ante dictum, & Valesii, Vetusii*, aliique id genus olim dicti, qui *Valerii* & *Veturii*, postea nuncupati. Apposite autem in hanc rem
 Servius qui ad illud Virgilio, *equosque Faliscos*, hæc nota-
 tat, *Faliscos Halesus* (non *Haliscus*) *condidit. Hi autem immutato H in F Falisci dicti sunt; sicut Febris dicitur, quæ ante Hebris dicebatur. Nam posteritas in multis nominibus F pro H posuit.* Plana itaque omnia è Livio, Plinio, Servio, & prisca Græcorum ac Romanorum scripturæ vestigiis; unde factum ut non Romanis solum *Falerii* & postea *Falisci*, sed Græcis Romanarum rerum scriptoribus, illorum more $\phi\alpha\lambda\iota\sigma\kappa\omicron\iota$ vulgo sint appellati: si vero Festum consulamus, Faliscos non jam ab Haleso, sed à voce $\acute{\alpha}\lambda\omicron\varsigma$ seu fale deducentem, eundem rursus in Græca vocis scriptura usum agnosces Digammatis Æolici, vocali & quidem adspiratæ, consueto more, præpositi. Neque vero illud prætereundum, non $\phi\alpha\lambda\iota\sigma\kappa\omicron\iota$, ut vulgo apud auctores, sed $\phi\alpha\lambda\epsilon\iota\omicron\tau\epsilon$ constanter vocari hanc gentem in nummis antiquis. At norunt in veteri Geographia vel leviter exercitati, haud inconsuetum unius Urbis aut Gentis nomen non uno modo prolatum videre, & quidem (quod huc inprimis facit) aliter ab incolis, aliter vero ab exteris unam eandemque gentem sæpenumero nuncupatam. Illustre exemplum occurrit in urbe Gaza, quam Syris adhuc suo tempore non $\Gamma\acute{\alpha}\zeta\alpha\nu$, sed $\Lambda^{\nu}\zeta\alpha\nu$ vocari obser-

observat Stephanus, & cujus gentile foret *Γαζαῖος* &
Γαζῶδι, apud indigenas vero *Γαζῆται*. Nummi tamen
 hujus loci (ne quid dissimulem) qualem certe citat
 Goltzius, præferunt *ΓΑΖΑΙΩΝ*; alii autem quos
 adnotasse memini in illustribus Cimeliarhiis, cum
 Templo & Urbis nomine *ΓΑΖΑ ΜΑΡΝΑ*. Unde, ut
 obiter hoc dicam, præclare illustrantur quæ de *MAR-*
NÆ Jovis apud hos Gazæos cultu cum idem Step-
 hanus in hac voce, aliique tradidere, tum inprimis
 D. Hieronymus, qui hanc Ædem alicubi cum celebri
 illo Serapio conjungit; *Serapium Alexandria, & MAR-*
NÆ Templum GAZÆ in Ecclesiis Domini surrexerunt.
 Alias vero, de quo jam hic agitur, crebra legas apud
 Stephanum exempla prædictæ varietatis in formatio-
 ne *Ἰθνικῶν*, (quam certe clarissime evincunt nummi
 antiqui) inde profectæ, quod gentilitia illa nomina
 modo peculiari loci & regionis typo, modo aliter apud
 extraneos, juxta artem nempe & exempla similium
 formationum efferrentur: alia nempe, ut sæpe innuit,
τύπων ἢ χωρῆς, alia *ἢ τέχνης*. Nihil itaque insolitum, ut
 vides, *Falerios* aut *Faliscos*, Romanis aliisque dictos, qui
Φαλιεῖοι indigenis, seu *ἢ τὸ Ἰθνικῶνον*, vocaban-
 tur, sicut antiqui gentis nummi extra dubium ponunt.
 Quod in his Faliscis minus adhuc mirum, qui illud
 apud Strabonem legit, hoc loco utique non præter-
 eundum, *Ἰθνικῶν φαλισκῶν πόλιν ἰδιόγλωσσον*, *Faliscos urbem*
peculiari lingua utentem. Et quod hic præterea notan-
 dum, eandem esse juxta quosdam, quæ hodie vocatur
 indigenis *Galese*; in qua voce, certe cum primi condi-
 toris nomen, tum Æolici Digammatis in *Γᾶμμα* sæpe
 converti olim soliti, ut vere alicubi observat ὁ πᾶν Sal-
 masius, clara licet vestigia deprehendere: Mirari vero
 potiori jure quispiam possit, cur Æolicum illud Di-

Augustæ
 Christianæ
 & Ill. P. Sc.
 vii.

In Esaiam
 lib. v. 11.

In voce
 Γαζῆς &
 alibi.

Lib. v.

gamma ab iis retentum, quum Argivus perhibeatur eorum conditor Halesus, Dorica proinde lingua verisimiliter usus. Verum eximendo huic scrupulo vel una opinor sufficit Strabonis auctoritas, qui non solum illud Faliscorum τὸ ἰδιόγλωσσον observat, sed etiam ali-

Lib. VIII.

bi docet, non aliam esse Doricam dialectum, quam Æolicam antiquam, & non extra Isthmum solum, sed in Isthmo etiam positas gentes Æolicas fuisse. Ut mitam Pindarum, quod jam notavit ad eum locum magnus Casaubonus, Æolice se scribere profitentem, quem alias Dorico sermone usum constat. Et ad alia quidem properabam, quum occurrit rursus Æolici il-

Tabul.
XVII. Græc.
cix.

lius Digammatis vestigium in nummo ΦΑΣΤΙΩΝ, inscripto apud Goltzium; quod plane Græcicum negantem videas ejus interpretem Nonnium, si quidem littera F, sit prorsus illis ignota, unde pro ΦΑΣΤΙΩΝ, legendum putat ΕΣΤΑΙΩΝ. Agnoscis utique, mi OCTAVI, non cujusvis esse, veterum illorum monumentorum, quibus tot erudita priscae litteraturæ ac sapientiæ mysteria continentur, interpretationem pro dignitate suscipere, minus autem decere, ignorationem continuo in temeritatem vertere, obscura quævis aut incomperta ad lubitum mutandi aut refingendi. Quasi vero liceret eadem arte grassari in primæva illa & incorrupta priscae ætatis monumenta, Nummos nempe & lapides antiquos, (quod à Viris magnis factum aliquoties nollem) qua uti solet gens Criticorum, in libros editos aut descriptos olim à librariis codices, multis proinde erroribus obnoxios. Et quam caste adhuc, quam sobrie, quanta cum cautela id sibi indulgendum putant, non magistræ quidem aut è trivio Critici, sed ii demum qui nominis hujus præstantiam ac officium vere adsequuntur. Laudandus est quidem Nonnius

ab

ab egregia de hac antiquaria suppellectile bene merendi voluntate, nec vulgari diligentia, licet non eadem continue facultas fuerit, quidquid alii magnifice de illo sentiant, sicut alibi citra viri contumeliam luculenter demonstrabitur. Unde ut ad Goltzianum nummum revertamur, frustra in illo hanc vocem FAS TION expungere continuo voluit Nonnius, ob ignotum sibi usum illius Æolici Digammatis. Refertur nempe à Goltzio inter Bœotix urbes locus signati hujus nummi, haud dubie ob adscripta eadem Thebani Clypei & Canthari symbola, quæ in Thebarum aliorumque Bœotix locorum nummis vulgo conspiciuntur. Æolica autem lingua usos olim Bœotos, & Æolibus adscribendos, nisi ex Strabone aliisque constaret, vel unus Varro adhuc hodie argueret, cui *Æoles Bœotii* nuncu-
 pantur. Sed de his alibi opportunius. Equidem multa
 id genus alia in Romanorum litteris possent ex Num-
 mis erui, in quibus ex levi etiam litterarum discrimine
 A, E & V ac similibus, de ipsa ætate plurimarum Inscr-
 iptionum, & omni scripturæ veteris ratione, secure po-
 test pronuntiari. Ut jam mittam, V antiquam fuisse
 Romanorum litteram; & C apud Romanos veteres pro
 G obtinuisse, ut paulo ante monebamus, & Nummi ma-
 xime fidem faciunt, quod occupavit jam in suis Dialo-
 gis vir elegantis eruditionis Antonius Augustinus. Ita
 errare ex iisdem liquebit Pomponium, qui *D. de origine
 juris* tradit Appium Claudium, eumque non veterem
 illum sed recentiorem litteram R invenisse, quod cum
 eodem longe antiquior Romæ, Romuli item ac Remi
 appellatio, tum ætatum omnium Numismata ærea ac
 argentea omnino refellunt, ut jam monuit idem Au-
 gustinus.

Immo non Romanorum solum aut Græcorum litte-
 ræ,

Lib. III.

de L. L.

Circa litte-

ræ,

ras Phœni-
cum.

ra, sed antiquiores etiam *Phœnicia*, illarum archetypa, ex Nummis luculenter possunt illustrari. Tales utique occurrunt plurimi Punicis, aut Phœniciis litteris signati, tum in Africanis nummis Carthaginis, aliisque & Hispanicis præterea nonnullis; tum Panormi, Syracusarum, Dionysii; tum Tyri, Sidonis aliorumque; quos partim Ursini imagines, & Paruta ac Leonardi Agostini Sicilia, partim majori adhuc numero Principum & Antiquariorum Thesauri adservant, ita ut ex iis demum petendum videatur, quæ forma Phœnicarum aut Punicarum litterarum olim fuerit; an aliquod inter illas, Asiaticas nempe, & Africanas discrimen, an cum Samaritanorum litteris plane eadem, quod à Viris longe doctissimis extra controversiam poni video; an denique Græcorum litteræ, Phœniciis illis, vel Samaritanis plane similes, an vero longe diversæ, ut Cl. Salmasio placuisse memini. Quum enim vix alia quod sciam, aut vetustiora veteris scripturæ Phœnicæ supersint vestigia, nec Moschi Sidonii, aut Sanchoniatonis Phœnicia monumenta, aut libros Punicos Regis Hyempsalis liceat hodie consulere; non immerito horum Numismatum fide, tanquam præsentibus tabulis, de omni hac præclara & recondita materia transigi posse videtur. Ex quibus itaque haud indubie mihi liceat colligere, prisca Phœnicum litteras, ad Hebraicam magis, aut Chaldaicam, quam vocant formam, quam ad Samaritanicam deflectere; multum certe inter postremam hanc, & Phœniciam scripturam obverfari. Id utique manifestum varios utriusque characteris Nummos excutenti, quales certe plurimos arbitrari mihi non semel, & exscribere etiam licuit. Vel fidem faciet vetustus nummus Sidonis, Phœnicis olim Metropoleos, cum Triremi solito Sidoniorum
sym-

symbolo, & Græca epigraphæ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΔΗΜΗ-
 ΤΡΙΟΥ ΣΙΔΩΝΙΩΝ, ac præterea Phœniciis aut He- In Gaza
Medicæ.
 braicis litteris הָבַי, qua voce Hebræis Clivus aut
 Arx notatur. Sic aliûs occurrit Tyri nummus $\tau\upsilon\varsigma$, in-
 scriptus, quæ litteræ non sunt explicandæ ZUR, hoc
 est *Zurias*, ut vidi placere viris longe eruditissimis,
 sed $\tau\upsilon\varsigma$ *Tsir* ipsum Tyri in sacra scriptura nomen. Hæc
 autem omnia mirum quantum à Samaritanorum lit-
 teris discrepent. Nec arguet forte aliquis, post usum
 Assyriaci characteris ab Esdræ temporibus, ut vulgo
 existimant, apud Hebræos receptum, similem quo-
 que prisearum litterarum mutationem vicinis Phœni-
 cibus potuisse quoque contingere. Præterquam enim,
 quod & diversa hic ratio utriusque gentis fuerit, nec
 minus id incurrit in doctissimorum virorum senten-
 tiam, qui ex hac ipsa Hebraici characteris mutatione,
 ab eo tempore immane aliquod discrimen inter Phœ-
 nicum & Hebræorum litteras, Augustini etiam ævo
 existisse credidere. Non diffiteor equidem Punicos
 Africæ, Siciliae, aut Hispaniæ etiam Nummos, à Phœ-
 niciis Tyri, & Sidonis numismatibus, aut Hebræorum
 etiam vel Chaldæorum primævis litteris, diversos
 characteres non semel præferre. Hanc differentiam vel
 mutationem, observasse jam olim animadverto, do-
 ctum Hispanum, qui patriæ suæ antiquitates erudite Bern. Al-
dret. Anti-
guil. de
Españ.
 concessit, & in eruendis Punicis ejusdem tractus litte-
 ris, non ignobilem operam posuit. Nec mirum utique,
 aut insolitum videri debet, decursu temporis, & loco-
 rum mutatione, Punicis litteris contigisse, ut earum fi-
 guræ apud barbaros interpolatæ, à prima origine non
 parum desciverint; ita tamen ut non incommode ex
 eadem possint illustrari. Id enim novimus, cum pas-
 sim apud gentes alias cultiores usuvenisse, tum Græcis
 I ipsi

Thom.
Reines. de
ling. Pun.

Thef. Am-
brof. In-
struct. del-
le lingue
Arabic.

Circa litte-
ras Hebrai-
cum, &
Samarita-
num.

ipsis in patrio solo contigisse, ut supra demonstravi. Ignorasse vero observo, hanc in Nummis superscriptam Phœnicii & Punici characteris supellectilem, Virum inter nostrates singulari doctrina ac eruditione, qui figuras litterarum Punicarum, & modum omnem scriptio- nis plane interiisse credidit, exceptis aliquot Carthaginensium Nummis. Sed majus ludibrium debent ii qui aut Tabulam Eugubiam apud Gruterum Punicis litteris exaratam, aut Punicas litteras ad lubitum effictas, vel è Græcis expressas nobis aliquoties obtrudere. Verum hæc obiter, & ad alia properantes, qui supremum talium arbitrium summo Bocharto ultro deferimus, qui ad Punica illustranda omni alio ingenii, eruditionis, & solertiae incredibilis, solo hoc Nummorum præsidio destitutus accessit. Ex quibus præterea adfertam sibi luculenter in præclaro opere Phœnicii sermonis cum Hebraico adfinitatem probasset ulterius, nec minorem curam impendisset primigeniis his & genuinis illius linguæ reliquiis illustrandis, quam sparsis, aut interpolatis apud Græcos, & Latinos auctores vocibus eruendis. Neque enim amovenda ab hoc loco Nummorum id genus verustorum, & optimæ quidem notæ auctoritas, cui in adferenda Samaritani characteris vetustate, primas & solas quasi partes vulgo solent tribuere.

Quum enim Phœnicii non solum, sed cum Hebraici, tum Samaritani etiam Nummi occurrant, ex iis controversia non levis de utriusque scripturæ antiquitate & prærogativa, inter harum litterarum principes agitari consuevit. Adeo quidem ut in eo, quod hinc pendet examine, de sacro & primævo veteris Fœderis caractere, pars utraque ad Nummos continuo soleat provocare. Horum certe fiducia Scaliger aliique prementes.

mentes eadem vestigia, Villalpandus, Capellus, Morinus, & Waltonus novissime in Apparatu Bibliorum Londinensium, hodiernæ Samaritanorum scripturæ patrocinantur; immo omnem hanc litem veterum Nummorum, quos exhibent, fide omnino confectam volunt. Memini equidem, quum ante tria lustra, puer etiamnum de illo argumento publice aliquid post principem harum litterarum Virum, Joannem Buxtorfium, cum aliqua doctorum venia commentarer, doctissimum Bochartum, ad quem miseram præcocem illum factum, vel solo Nummorum testimonio probari sibi impugnatam mihi Scaligeri & Capelli sententiam, blandis alias litteris significasse. Quum tamen altera sententia à me tum adserta, præter rationes & auctoritates alias, Nummorum etiam veterum patrocinium obtendat; quum Samaritanorum (quales certe plurimos ab eo tempore hic in Urbe, & Florentiæ inspexi alibi evulgandos) recentiores plerique videantur, aut dubiæ admodum vetustatis; & præterea antiqua Phœnicum in Nummis scriptura longius ab illis discedat, Hebræicæ haud ita dissimilis, iisdem adhuc, aut fortioribus etiam telis liceret forte prius iudicium propugnare; ac alterius sententiæ patronis gravissimi & vetustissimi scriptoris iudicium opponere, in quod nuper incidebam; *quemadmodum & Hierosolymis Babylonica expugnatione deletis, OMNE INSTRUMENTUM JUDAICÆ LITTERATURÆ per Esdram constat restauratum.* Sed hoc jam non agimus, aut hujus rei arbitrium magnis utrinque auctoribus subnixæ, volumus hic nobis vindicare. Illud saltem hinc abunde manifestum, quæ singularis sit Nummorum veterum auctoritas & prærogativa, quorum testimonio de litteris Mosi à Deo traditis, & primæva aut antiqua Ve-

Tertull.
lib. 1. de
cultu fe-
min.

teris Instrumenti ante Esdram scriptura, visum est eruditus omne litis arbitrium deferre.

Circa scribendi rationem.

Unum præterea nec ingratum, ut opinor, Phœnicæ originis, non in litteris solum Græcorum, sed in scribendi etiam ratione, monumentum, lubet hic ex Nummis accerere. Notum Phœnices, vel teste Herodoto, juxta morem Hebræis, Syris, Arabibus, Ægyptiis, aliisque Orientalibus usitatum, dextra sinistram versus litterarum ductus instituisse. Eandem quoque scripturæ rationem in antiquis Gotthorum faxis, annotavit antiquitatis patriæ restaurator Olavus Wormius. Id autem alias à Græcis omissum, ut motui naturali minus consentaneum, aut aliis de causis, quas nihil adtinet hoc loco commemorare. Antiquissima tamen illius Phœnicæ moris vestigia nonnulla observarunt jam eruditi, in ea Græcorum scriptura *βυεροφηδόν* dicta, quæ ex parte eam referebat, & qua Solonis olim Leges, & Inscriptio quædam Olympica apud Pausaniam, descripta leguntur. Aliud præterea hujus rei exemplum idem auctor mihi subministrat, qui antiquæ Agamemnonis Statuæ, nomen à dextra in lavam excurrentibus litteris inscriptum fuisse alibi observat. Sed clario-
ra adhuc hodie, & genuina ejusdem æmulationis argumenta sese offerunt, in antiquissimis aliquot Græcorum Nummis, & Sicularum vel maxime, in quibus *ΣΑΛΕΤ* pro *τέλας*, *ΝΟΛΑΡΜΙ* pro *Ἰμεραίων*, *ΝΩΙΑΤΣΕΤΕΣ* pro *Σεγασαίων*, *ΝΩΙΤΝΩΝΙΑΣ* pro *Σελινοντίων*, *ΝΑΤΙΜΟΝΑΗ* pro *Πανορμίτιων*, *ΑΝΙΜΑΜΑΧ* pro *Καμαρῖνα*, & in nummo Insulæ Liparæ Cimeliarchii Palatini *ΠΙΛ* pro *ΛΙΠ* seu *Λιπαρῶν*, ac in nummis Magnæ Græciæ *ΛΥΑΧ* pro *ΚΑΤΑ* seu *Καυλωνάτων*, *ΑΓ* seu *Γαλείων*, aliaque id genus Phœnicum more sinistrorsum non semel scripta leguntur. Hoc autem non

Litter.
Run. cap. v.
& xxv.

Eliae. 1.

non temere hic à me observari intelliget, qui præter Cadmæam litterarum Græcarum originem, Phœnices & colonos eorum Carthaginenses tot annos Siciliam inhabitasse, vel apud Thucydidem aut Diodorum legit, adeo ut nullibi plura illius linguæ aut gentis supersint vestigia. Quod ipsum de hac insula Vir doctissimus in reconditæ eruditionis opere, alicubi adfirmat, *Itaque Phœnicum ibi vestigia pene tam multa, quam in ipsa Phœnice.* Alicubi quoque nonnulla ejusdem scripturæ exempla sese offerunt, ut quodam in Nummo Ephesiorum ΝΩΙΘΕΦΕΩΙΜΕΤΡΑ ΑΓΓΕΛΙΣ ΕΦΕΣΙΩΝ, & quibusdam id genus; quod casu etiam nonnunquam aut incuria monetariorum potuisse contingere, haud difficulter largiar. Hinc saltem Nummos veterum tractantes, litterarum in iis apices & ductus diligenter excutere meminerint, ne quod aliquibus accidisse meminimus, pro Græcis litteris averfis, peregrinas nobis & exoticas confidenter obtrudant. Quæ res etiam fefellit Virum de hac antiquitate optime alias meritum, Joannem Tristandum, qui in Nummo quodam Cæsareæ *Coloniæ* illam pro Flavia, Alphæam dictam festi-
ve comminiscitur, errore ex litteris ΛΑΦ in Nummo inversis pro ΦΑΑ. seu Flavia; id enim nomen illi Urbi adhæsisse, ob deductam in eam *Coloniæ* à Vespasiano, quod vel Plinius docere illum potuisset, & alii Nummi cum adjuncta FLAVIÆ appellatione abunde arguunt, COL. PR. FLAVIA CÆSAREA. Eandem quoque scripturam notabam nuper in nummis *Tripolitarum*, cum in Museo Regio Parisiensi, tum in altero Collegii Claramontani, inspecto mihi singulari comitate Cl. Viri Gabriëlis Costartii, Sirmondi ex affe hæredis. Inscripti enim illi itidem, præter signatam urbem ΤΡΙΠΟΛΕΙΤΩΝ, cum iisdem litteris averfis

In Præfat.
Colon.
Phœn.

Com. Hi-
stor. T. 11.
pag. 168.

Lib. v. cap.
13.

ΑΑΦ pro ΦΑΑ. Unde FLAVIÆ etiam nomen nobili huic urbi Phœniciaë adjunctum discimus, haud minus ac *Cæsarea Palestina*, & alteri ejusdem tractus, *Neapoli Samaria*, præterea *Samosatis*, *Chalcidi*, *Sinope*, *Dewelto*, *Eumenia*, *Critie*, quas singulas in præclaris earum Nummis adhuc superstitis ΦΑΑ. aut FLAVIÆ vel ΦΑΑΟΥΙΟΠΟΛΕΩC etiam nomen præferre (recepto scilicet *Coloniarum*, aut *instauratarum urbium more*) aliquoties observasse memini. Alias vero, haud absimili cum *Tristano errore*, plurimos in tractandis *Inscriptionibus Græcis* versatos novi, dum vel in *aversas* id genus, aut *inversas* etiam litteras incidunt; in quibus tradendis ad barbaras litteras parum opportune nonnulli confugerunt.

De præcis
litteris aut
Nummis
Hispanicis.

Quo loco etiam de *præcis Gothorum*, aut *Hispanorum litteris*, non inutilis, aut injucunda sese offert disquisitione. Quum enim plurimi Nummi cum ærei, tum argentei rudioris alias operis, & ignotis ut plurimum litteris signati occurrant, & in Hispania vel maxime, hinc non una de iis occurrit *Antiquariorum sententia*. *Antonius Augustinus* præter *Punicos & Gothicos Hispaniaë Nummos*, aliquot ex iis veteri patriæ linguæ characterem exaratos credidit. *Olaus Wormius* diversam sententiam amplexus, eosdem à *Gothis* in Hispania signatos, & clara litteraturæ *Gotthicae* vel *Runicæ* argumenta præferre existimat. At rursus viri docti, qui non ita pridem in illustrandis Nummis patriis versati, *Antonii Augustini* prementes vestigia, omnes id genus peregrinis aut barbaris litteris *insculptos*, præcis *Hispanicis* annumerant. Unde quum apud *Livium*, *argenti Osensis*, & *signati Osensis* ab *Osca antiqua Urbe Hispaniaë* denominati, mentionem non semel injectam reperissent, Nummos illos argenteos in Hispania

Dialog. vi.

Litter. Runic. cap. 10.

Vide Museo de las Medall. Españ.

nia obvios, in quibus passim equus cum jaculo decurrens cernitur, pro illo prisco *signato Osciensi* protulere. Rationes vero quibus nituntur, petitæ aut è numero, & multitudine Nummorum, qui in Hispania quotidie effodiuntur; aut è characteribus ignotis; aut è communi illo in iis Symbolo equitis decurrentis. Hæc autem, ut ingenue fatear, percussos quidem in Hispania Nummos id genus; sed non ab Osciensibus magis, quam à Gotthis Hispaniæ per tot annos incolis, suadere mihi & evincere videntur. Potior illa auctoritas aliquanto, meo iudicio, quam ex Osciæ Nummis sub Augusto & Tiberio signatis, & ex Hispanico familiæ Afraniæ apud Fulvium Ursinum numismate ostendunt, cum eadem capitis imberbis & decurrentis equitis in altera parte effigie, & ignotarum in iisdem litterarum figura. Quod ipsum firmare videntur, quæ de non una litterarum forma apud Hispanos veteres, prisca auctores tradidere; ex quorum numero Strabo, illos nec uno Lib. v. scribendi genere, nec una lingua usos jam olim adferuit. Si tamen meum qualecunque iudicium liceat hic obiter interponere, aliquot ex iis ad Punicos veteris Hispaniæ Nummos, plerosque autem rudiores ad Gothicos ejusdem tractus referre consultius existimarem. Neque enim soli Gaditani, aut vicini tractus Nummi, Punicis accensendi, ut statuunt Viri docti, quasi Pœnorum in Hispania imperium & lingua non ulterius sese dissuderit. Utriusque vero vestigia non in Batica Vil. Sam. Boch. de Colon. Phœn. l. 1. c. 3. 5. solum, sed Tarraconensi etiam Provincia observarunt eruditi, & vel una Carthago nova, Pœni Amilcaris in eadem opus, abunde ostentat. Gotthis vero adscribendos plerosque illos argenteos cum equite decurrente, aut geminis symbolis, potius quam antiquis Osciensibus, multa suadere mihi videntur. Talia nempe, diurna

turna

turna Gotthorum in Hispania sedes, quæ litteras eorum & linguam in eandem invexit, & eam Nummorum id genus copiam in eodem tractu subministrat, cum ad spectus in iis rudioris & recentioris operis, & cum Gotthicis aliis Nummis Galliæ aut Italiæ confensus, tum plurimarum litterarum cum Runicis aut Gothicis ad finitas. Neque obstare debet haud dissimilis figuræ, cum priscis aliquot Hispaniæ nummis contemplatio; quum pateat ad instar bigatorum & denariorum veterum, aliorumque id genus priorum temporum, aureos & argenteos Gotthorum nummos passim percussos. Talium certe ingentem quandam copiam, cum alibi, tum maxime in Cimelio Serenissimi Electoris Palatini versare mihi non semel licuit. Neque tamen hæc à me adferuntur, ut me morosum aut iniquum alterius sententiæ patronis præbeam.

Circa litterarum Adfectiones & Permutationes.

Litterarum etiam adfectiones varias in earum alternatione vel permutatione, nummi suppeditant, quæ ad scripturæ veteris rationem capiendam aut explicandam immane quantum conferunt. Nec enim hic, quod vulgo nonnulli existimant, casui continuo, aut errori adscribenda plurima, quæ in iis à recepto scribendi usu aliena sæpe videntur. Confusas enim nonnunquam, & permutatas varias litteras apud ipsos veteres licet observare, cum ex fontibus aliis, tum vel maxime ex scripturæ veteris vestigiis, aut recentioris additamentis, aut pronuntiatione litterarum similium inter se & ad finium. Primo quidem ex scripturæ veteris vestigiis, ut in variis Græcorum nummis frequens est pro H, ut ΜΕΤΡΟΠΟΛΕΙΤΩΝ, & vel maxime in antiquis nummis Atheniensium, in quibus vulgo videas initiales litteras ΑΘΕ, pro ΑΘΗ, seu ΑΘΗΝΑΙΩΝ, quod mirabatur Goltzii commentator Nonnius. At vel inde liquet,

liquet manifesto, quam vere jam olim à Platone sit ad-
 fertum, non ἦ sed εἶ, in veteri Atheniensium scriptura
 usurpatum; *εἶ γὰρ ἢ ἐξ ἐρώμεθα, ἀλλὰ εἶ τὸ παλαιόν*: ne quis
 id in vetustis illis nummis fabрили errore putet contigif-
 se. Neque aliter in priscis Thebanorum nummis, Θ Ε-
 Β Η pro Θ Η Β Η, expressum itidem occurrit; & in
 nummo Phæsti urbis Cretæ, Θ Ε Σ Ε Τ Σ pro Θ Η Σ Ε Τ Σ.
 Sic insuper I pro Υ, in ΚΙΖΙΚΗΝΩΝ, Ο pro Ω, ut in
 ΙΜΕΡΑΙΟΝ, ΚΑΜΑΡΙΝΑΙΟΝ, ΛΙΗΑΡΑΙΟΝ, ΛΕΟΝΤΙΝΟΝ,
 ΜΟΤΙΑΙΟΝ, ΣΕΛΙΝΟΝΤΙΟΝ, & passim in vetustissimis quibusque Sicularum Num-
 mis, quorum uberrima longe & elegantissima adhuc
 copia suppetit. More itidem veteri, ut iterum nota-
 vit Plato, qui *ώρες* priscis Atheniensibus *όρες* dictas in
 eodem libro observat, & quam scripturam etiam fre-
 quenter repræsentat vox ΗΡΟΣ, in nummis Antinoi,
 & in altero Pergamenorum, ΕΥΡΥΠΥΛΟΣ ΗΡΟΣ.
 Sic Diphthongi iterum juxta antiquæ consuetudinis
 vestigia sæpius ommissæ, ut I pro EI, O pro OY, sicut
 & nummi ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ, ΣΤΡΑΚΟΣΙΩΝ, aliique
 id genus docent, quorum gentilitia vulgo *Μαρωνιάτης*,
Στρακός. Ratio autem petenda ex Athenæo & pri-
 scis Grammaticis, qui eandem scripturam Græcis olim
 usitatam tradunt, antequam sexdecim litteris, quibus
 constabat vetus Alphabetum à Cadmo inductum, octo
 à Ionibus adderentur. Optime itaque adnotavit Ma-
 rius Victorinus, ante repertas Η & Ω Græcos diu lit-
 teras adhibuisse Ε & Ο, unde etiam factum, ut post
 easdem litteras in communi usu receptas, diu etiam &
 ab Atticis maxime in monumentis publicis antiquior
 scribendi ratio sit usurpata; quod recte agnovit alicu-
 bi Salmasius, & Nummorum id genus tractatio, cla-
 rissime jam ante oculos ponit. In eo tamen deceptus

In Cratylo.

Goltz. Tab.
VII. Inf.
Græciæ.Lib. 1.
Gramma.

K

vir

In Notis ad
Inscript.
Herod.
Att.

vir magnus, quod *εψιλόν* vetustis illis sexdecim litteris Cadmaeis inferat, quam litteram tamen à Palamede ex gruam volatu repertam & prioribus additam tradunt veteres, & ipse in superioribus etiam agnoverat. Sed de his alias, qui in illa disputatione de priscis Græcorum litteris ab eodem contra Scaligerum instituta, repugnantia id genus varia, & minus accurata eidem festinanti excidisse, pluribus hic possem evincere. Et ut de hoc argumento mereamur ulterius, sic H apud vetustiores Græcos, non litteræ, quod eruditus notum, sed adspiracionis signum extitisse, adspiratis proinde vocalibus vulgo Romanorum more præpositum, probant etiamnum nummi antiquissimi Siciliae Urbis Himeræ, in quibus H illo officio fungitur, inscriptis utique HIMEPAION & HIMERA; quum alii rursus more scilicet postea recepto, IMERA & IMEPAION, præferant. Nec aliter in nummis Selinontiorum ejusdem Insulae, ΗΤΨΑΣ pro ΤΨΑΣ, in aliis itidem Nummis obvio, Fluvio nempe in eo tractu celebri, & speciosi pueri forma expresso: quod aliis Siculis familiare observat alicubi Ælianus. Eodem referenda scriptura in nummo ΗΙΣΜΕΝΙΩΝ apud Goltzium, quam ignoracione vetusti hujus moris frustra refingere voluit Nonnius, & ex qua liquet adspirandam hanc vocem *Ἰσμήνης* apud Auctores, Stephanum aliosque, quæ cum leni vulgo in iis occurrit. Ut certe vel inde, cum scripturæ illius veteris vestigia, tum luculentum nummorum id genus vetustatem adsequaris. Ita apud Romanos pari ratione κ pro c, c pro g, & ε pro Dipthongo æ, aliaque ejusdem generis in Cæsarum Nummis juxta & Saxis non semel leguntur, ex prisca utique scribendi apud eos consuetudine retenta.

Secundo orta nonnunquam illa litterarum permutatio

Vid. Nummos Paru-
tar.

Lib. 11.
Var. Hist.
c. 33.
Tab. Græ-
cæ xvii.

Vid. Quin-
tilian. lib. 1.
cap. 7.

ratio ex recentioris Scripturae additamentis, ut h vicissim pro E in Nummo ΗΛΕΙΩΝ; EI pro I in ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΛΕΙΤΩΝ, ΤΟΠΕΙΡΟΥ, ΝΕΙΚΟΠΟΛΙΣ, & sexcentis id genus? Ω pro O in ΩΡΘΩΣΙΕΩΝ alibi ΟΡΘΩΣΙΕΩΝ; Ζ pro Σ in ΖΜΥΡΝΑΙΩΝ. Hoc enim postremum casu non contigisse, abunde licet ex Luciano colligere, apud quem in festivo litterarum Dialogo, σῆγμα queritur de illa vi sibi facta à Ζήτῃ in hac ipsa voce Σμυρνάϊων, δᾷ πᾶσαν, inquit, ἀφελομένη τῶ Σμύρναν. Unde etiam præter Nummos aliquot Medicæos ita inscriptos CΥΝΚΛΗΤΟΝ ΖΜΥΡΝΑΙΩΝ, & in nummo Domitiæ ΟΜΟΝΟΙΑ ΖΜΥΡΝ. ΕΦΕ. & in altero præterea, quem in Museo Regio Parisiensi notabamus, cum Senatus & Liviæ effigie ac inscriptione CΕΒΑCΤΗ, CΥΝΚΛΗΤΟC ΖΜΥΡΝΑΙΩΝ ΙΕΡΩΝΥΜΟC, eadem scriptura occurrit cum in una Inscriptione Græca apud Gruterum (quod in Indice prætermissum) aliisque quibusdam Latinis ΖΜΥΡΝÆΟΡΟΜ, tum in altera etiam Athletica Romæ P. 314. 7. nuper cum geminis aliis reperta. Eiusdem exempla memini etiam me vidisse in voce Sozimi, in quodam nummo Valeriani apud Illustrem Sevium, inscripto ΖΟCΙΜΟΥ. Ut præteream inspecta illustri Busbequio Amasiæ numismata, cum eadem scriptura Ζ, loco σῆγμα. Sic Σ rursus pro Ζ sicut ΣΕΤΣ ΣΕΡΑΠΙΣ itidem legitur in Græco nummo Vespasiani, quem adfert eadem Gaza Medicæa, quod inter retenta antiquæ scripturæ vestigia haud minus venit referendum. Non aliter nempe ac illum Getarum quidem Deum, Pythagoræ vero famulum modo Ζάμουλξιν, modo Σάμουλξιν etiam scriptum videas in Codicibus antiquis. Iones nempe post additas superiores litteras prioribus sexdecim, & Alphabeto viginti quatuor litterarum in-

fertas, easdem postea tanquam proprias libenter quavis occasione admifere; unde præterea o in oy; τ in θ, & κ in x, sæpe ab illis aliisque conversa; ut ex priſcis Nummorum & Lapidum monumentis non obscure licet etiamnum colligere. Postremum videas in nummo Sardoniorum inscripto ΝΕΩΧΟΡΩΝ apud Cl. Seguinum, & in altero Bizyenorum Gazæ Medicæ, ubi x ai pro κ ai pari ratione legitur. Unde nata illa confusio in scriptura urbis Calchedonis, quæ modo κ, modo x præfert in scriptis codicibus, constanter vero in antiquis nummis κ α λ χ η δ ω ν, ut hanc veram esse & genuinam nefas sit amplius dubitare, quam etiam præfert Codex antiquus Canonum Ecclesiæ universalis à Cl. Justello vulgatus: unde profectum observo errorem librariorum, qui varios codices & auctores antiquos obsedit & adhuc obsidet, ubi καρχηδονίων seu Carthaginiensium, pro καλχηδονίων seu Calchedoniensium, proclivi utique unius litteræ ρ & λ, permutatione facta non semel occurrit mentio. Alias vero pro z simplici, Dorum illud seu Æolum ζδ videas in veteri nummo Troezeniorum apud Goltzium, inscripto non ΖΕΥΣ quidem, sed ΣΔΕΥΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ. Tertio ex pronuntiatione litterarum inter se adfinium aut similibus, ex quibus frequentem & promiscuam multarum litterarum commutationem, cum alibi, tum in Nummis maxime licet observare. Unde jam olim monuit Quintilianus; *quæri solet in scribendo præpositiones sonum quem junctæ efficiunt, an quem separatæ observare conveniat; alibi vero concludit, ego (nisi quod consuetudo obtinuerit) sic scribendum quoque judico* I quomodo sonat. Ex sono itaque promiscuo & cognatione variarum litterarum, nata crebro illa scripturæ varietas, quam non Codices solum antiqui, sed haud paullo

Tab. x.
Graziæ.

Lib. 1. c. 7.

iisdem.

iisdem vetustiores Nummi aut Lapides satis superque arguunt. Ita id crebro accidit P & N, quæ eundem sonum ante K efficiunt, unde sæpius ANKYPA ΣΤΗΚΑΗΤΟΣ in Nummis efferuntur, quæ alias AΓKYPA vel ΣΤΗΚΑΗΤΟΣ scribi solent, sicut vicissim P pro N, ut in vetustissimis Epochis, ἐγκυβέλοις pro ἐν. Ita N in M finale, & K in P conversa in iisdem Marmoribus Arundellianis videre est, quomodo & alibi eandem Ancyram, loco Ἀγκύρας dictam aliquoties legas Ἀγκύρας, ut apud Nicephorum Bryennium non semel. Quo referri etiam possunt exempla superius adlata ex Nummis, ubi E pro H, O pro Ω, I pro EI, aut vicissim occurrunt. Sic B etiam & Π haud semel confusa, neque solum Macedonum Dialecto, qua βείγες dicebantur βείγες, sed & monente alibi eodem Stephano Byzantio, βρετανίδες Insulæ dictæ quoque βρετανίδες, & regio Lampfacena Ἀπυργίς prius, postea abusive Ἀβυργίς nuncupata. Unde lucem etiam posset mutuari Nummus ille à Cl. Gallæ Antiquario vulgatus, cum epigraphæ ΒΡΟΥΖΗΝΩΝ, quam ad Prysam Bithyniæ referebat, nisi omnino levi traiectione P & O, ΒΟΥΖΗΝΩΝ legendum ex Stephano existimarem, quod in margine libri continuo notaveram, antequam vidissem id Cl. quoque Cossartio observatum. Maritimi enim Prusenses, ad quos ex ejusdem symbolis videbatur spectare hic nummus, non Προυσῶν, sed Προυσιῶν dicti, ut in veteri nummo apud Goltzium, ΠΡΟΥΣΙΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΘΑΛΑССΑΝ; unde illustratur Memnon apud Photium, qui eandem urbem vocat Προυσιῶν τῶν Ἐπιγαλάκων, ad distinctionem nempe cognominis urbis ejusdem tractus, seu ΠΡΟΥΣΙΕΩΝ ΠΡΟΣ ΥΠΙΩ, ut vocantur in præclaris itidem Nummis Prusenses ad fluvium Hipium, non ut vulgo apud Geographos, Hipium.

Lib. II.
cap. 7, & 8.

Cod.
CCXXIV.
cap. 42.

pium, aut ut Scaliger adfert similem nummum in Eusebianis ΠΠΙΩ. Alia vero adhuc fuit urbs ejusdem Provinciae, non jam Πρῆσις sed Πρῆσι dicta ad montem nempe Olympum, cujus gentile Πρῆσις (ut à Νικαία in eadem gente Νικαίς, vel ut constanter habent nummi Νικαίος) & ad quam rursus spectant aliquot nummi inscripti ΠΡΟΥCÆΩΝ. Quæ certe, ut obiter hoc dicam, haud exiguam lucem adferunt illustrationi harum urbium, quarum nomina & situm haud semel confundunt Geographi, & viri etiam doctissimi.

Ad has vero de quibus agimus hoc loco, similibus inter se litterarum frequentes in Nummis permutationes, haud minus spectant crebra ejus rei exempla obvia in denariis ac nummis Romanorum. Hinc nempe v pro b, sicut ostendit DANUVIUS in Nummo pulcherrimo Trajani, v pro o, quas jam olim invicem permutatas tradidit Quintilianus, & neque id in Græcis solum, sed in Latinis etiam nominibus. Hinc illa scriptura adhuc obvia in nummis aliquot Coloniae LAUDICEON & LAODICEON; unde adferri potest vetus scriptura in Codice Justiniano, ubi pro *Laudicensorum*, Alciatus, aliique eum sequuti Juris interpretes *Laodiceorum* omnino legendum haecenus putaverunt, & ita rursus legenda in D. de censibus *Laudicea*; non ut scribitur *Laudicia*, vel in *Laodiceam* necessario commutanda. Sic *Laucoon* etiam & *Laumedon* vulgo legi in veteribus libris adnotavit jam ad Historiam Augustam illustris Salmasius. o vicissim pro v in Nummis J. Cæsaris; DIVOS JULIUS, in aliis ÆGYPTOS, & in denariis Gentium Romanarum VOLTEIA, VOLCANO, eadem ratione qua CONSOLES, HERCOLI aliquoties in faxis: x pro s, ut in nummo familiae Sestiae SEXTIUS, & lapidibus MILEX, TIGRIX:

Ut

Ut non mirum amplius, si illas litteras *s* & *x*, sæpe confuderit posterior librariorum natio, & *luxu* pro *lusu*, aliaque id genus non semel in optimis auctoribus obtruserit, quod notarunt jam eruditi, *s* post *x*, *PAXS* in quatuor Nummis æreis Galbæ, Vitellii, Vespasiani & Domitiani, sicut in lapidibus *CAPPADOXS*, *FELIXS*. Eandem quoque jam ante suppeditaverant antiqui denarii apud Urfinum, inscripti *AXSIUS*, *ALEXSANDREA*, & non solum in gente Egnatia *MAXSUMUS*, sed etiam in denario Gentis Julæ, qui deest in Fulviana collectione, & reperitur apud Christinam Augustam, ut modo didici ex erudito æstimate hujus elegantia: Thoma Chiffletio, *P* in *B*, ut *FORTUNA OPSEQUENS* in Nummo Antonini Pii, & in Marmoribus *APSENS*, *OPSIDES*, *OPTINENT*. Sic *E* longum cum duobus apud antiquiores scriptum reperies, ut *FEELIX* in Nummo Syllæ. Ita geminum *A* in antiquis aliquot Nummis unius producti vicem obtinet, ut in *VAAALA*, *VAAARUS*, inter denarios gentis Cornelie, & geminatum *I* in nummo quodam Galbæ (quem jam viderat olim Politianus) *VIIIRTUS*; ut liqueat quam vere sit alicubi à Quintiliano monitum, vocalem producendam Romanos olim geminasse. Quod vero idem observat, Cice-
Lib. 1. c. 6.
 ronis demum temporibus, & paulo infra, *s* in medio geminata, id certe aliis quoque litteris videas contigisse, ut quæ ea ætate geminari cœptæ, in antiqua scriptura vulgo cum una efferrentur, sicut apparet in vetustis denariis, cum vocibus, *SISENA*, *SULA*, *CINA*, pro *Sisenna*, *Sulla*, *Cinna*. Sic juxta aliam ejusdem Fabii observationem, diu nempe *servatum*, ne consonantibus adspiraretur, ut in *GRACCIS* & *TRIUMPIIS*, ita plane citra omnem adspirationem scripta reperies eadem nomina

mina

mina GRACCUS, TRIUMPUS, ac præterea CILO, PILIPPUS, TAMPILUS, YPSEUS, pro *Gracchus, Triumphus, Philippus, Tamphilus, Hypseus*, ut vulgo postea receptum. More iterum veteris illius scripturæ, finales M & S, interceptas præferunt antiqui denarii, in quibus occurrunt, ALBINU. LICINIU. NASIDIU. CAPTU. pro *Albinus, Licinius, Nasidius, Captum*, & præterea in Nummo Coloniae Romanæ in Sicilia A S S O R U, pro *Assorus*. Sic præterea Diphthongum, EI pro I, prisicam Romanorum scripturam vulgo adhibuisse, aut loco I, promiscue usurpasse, quod vulgo notum abunde etiam evincunt elegantes istæ nummorum veterum reliquiæ, in quibus legas passim LEIBERTAS, EIDUS, PREIMUS, SERVEILIUS, OPEIMIUS, PLEBEI, URBANÆ, PREIVER. seu *Preivernum*; quod & passim occurrit in antiquis marmoribus, & vetustis imprimis Plebiscitorum ac legum formulis. Ita pro Diphthongis, AE & OE crebro, AI & OI veteribus Romanis placuisse, cum aliunde satis, tum luculenter ex eadem penu constat antiquaria, in qua CAISAR, AIMILIUS, COLLIVS, aliquoties sese offerunt. Rursus vero E simplex loco Diphthongi AE, occurrit nonnunquam, ut videbam nuper in argenteo nummo Vespasiani apud illustrissimum Colbertum, PACI. ORB. PERPET. AC. ET. ceu *perpetua ac aeterna*, quamvis per me liceat id fabrilis erroris adscribere, & O V loco V simplicis, Romanis olim usurpatum, arguunt itidem denarii antiqui cum scriptura FOVLVIUS, FOURIVS, pro *Fulvius, Furius*, sicut nonnunquam in Marmoribus JOUDEX, COURATOR, aliaque id genus. Promiscua etiam fuisse in veteri scribendi ratione, O & A V, expressa in antiquis denariis PLAUTIA, & PLOTIA, & Quirini educator FOSTVLVS, in denario gentis Pom-

Pompejæ, alias *Faustulus*, apud auctores, luculenter adhuc contestantur: F vero pro PH, crebro usurpatum patet in scriptura sequioris ævi, ex duobus Nummis æreis maximis Christianæ Augustæ, uno Numeriani, TRIUMFUS QUAD., altero Honorii, TRIUMFATOR GENT. BARBAR.; quo etiam referri debet nummus Helenæ Juliani Cæsaris conjugis à Cl. Tristano descriptus, cum epigraphe ISIS FARIA. Immo eandem etiam scripturam præfert Nummus Domitiani apud Oeconem, JOVI JUVENI TRIUMFATORI; & Constantis Imperatoris nummus apud Savotum, OB VICTORIAM TRIUMFALEM; & postremo adhuc antiquior nummus æreus in Museo Cl. Seguini inscriptus II MM CC FFILIPPUS AUGG., ad denotandos nempe duos *Imperatores Cæsares Philippo Augustos*, Patrem & Filium. Nec aliam vulgo scripturam præferunt nummi Phocæ Imperatoris, nisi DN. FOCAS. Ut illud jam magis obvium præteream, ob eundem quoque sonum litteras κ & c promiscue adhibitas, quod vel nummi aliquot docent cum voce KARTHAGO, & aureus Cari Imperatoris, in Gaza Galliarum Regis mihi nuper inspectus, I M P. C. M. AUR. KARO.

Huc referri etiam debent *Compendia scribendi* apud veteres usitata, ex peculiari quadam litterarum inter se copulatione. Talia certe plurima in vetustissimis Græcorum juxta & Latinorum Nummis occurrunt, quibus Scripturæ apud veteres ratio non parum etiam illustratur. Singularis id genus artificii ductus, maxime in aliquot Tyri, Amisi, Panormi, aliisque ineditis Græcorum Nummis notavi sæpius, in quibus quinque & sex litteræ in unam eleganter sociatæ & contractæ sese offerunt. Nec præter usus alios, inanis ea observatio illis

L

vide

videbitur, qui ex antiquis litterarum id genus compendiis, aut non intellectis aut neglectis, plurimos Librariorum errores passim in priscos auctores irreplisse, aut Inscriptiones varias perperam hactenus traditas, compertum habent. Ita illud compendium litteræ & pro *ou* diphthongo, non scripti solum Græcorum libri, sed Nummi etiam aliquot præferunt, ut recentiorum sæculorum librariis, origo illius imputari non debeat. In nummis certe Alexandri Severi reperio, ΤΞΧΗ ΚΑΡΧΗΔΩΝ, & in altero Gordiani ΜΞΩΝΙΟΥ ΙΕΡΕΩΣ ΝΥΚΑΕΩΝ, ut apud Erizzum videre licet, ac præterea in minori quodam nummo æreo observabam apud Cl. Seguinum ΤΟΔΕ ΕΛΑΦΡΟΤΕΡΟΝ.

Tiflian.
Tom. II.
pag. 401.

Circa Ortographiam.

Sed præter has litterarum apud veteres cum *formas*, tum *adfectiones* varias, quibus nimium forte immoramur, ipsa vera & recta scribendi ratio, vulgo *Ortographia*, non aliunde rursus securius, quam ex Nummis aut Lapidibus petenda. Nec enim alia supersunt, ut superius monebamus, in quibus integra & primæva veterum scriptura ad nostra usque tempora sit transmissa. Hinc de Ortographiæ apud veteres Latinos ratione agens Quintilianus, argumentum ejusdem in vicium petit ex scriptura Columnæ Rostratæ, quod manifestum est etiam ex Columna Rostrata, qua est Duellio in foro posita. Unde hoc ipsum singulare Nummorum beneficium, & eruditi uno ore prædicant, & ii ipsi agnoscunt, qui monumenta id genus parcius alias attigere. In Nominibus quidem propriis, aut appellationibus hominum & locorum tradendis, certa quædam & obvia iis ex Nummis lux adfulget, aut medicina parata. Ita Regina Deorum SISPIŦÆ cognomen adhæsisse, quod perperam quibusdam sollicitare placuit, aut in SICISPI-

Lib. I. c. 7.

TAM

TAM transferre, rariora quædam Antonini Pii numismata ostendunt, cum Inscriptione JUNONI SISPI-
TÆ; qualia in Cimeliis cum Medicæo tum Barberino
inspeximus, & ex quibus illustratur Capitolinus in vi-
ta hujus Cæsaris, qui tradit ab eo *templa Lanuviana resti-
tuta*: Dea enim Lanuvii hæc Sispita, ut vulgo notum.
Sispes nempe antiquis idem quod sospes, unde clare
in hanc rem Festus; *Sispitam Iunonem, quam vulgo Sospi-
tam appellant, antiqui usurpabant*. Ita enim legendum,
non *Sospitam*, & *Sospitem*, ut libri editi vulgo præferunt,
aperte hic Nummus docet, quod jam occupasse Ful-
vium Ursinum postea animadverti. Firmat hoc vetus
inscriptio inedita, in qua non Junonis solum *Sispitæ*,
sed Jovis etiam *Sispitis* mentio,

M. AMIVS M. F. PAL. BALBVS
SACERDOS IUNONI REG. SISPI-
TAE LANVMVIANAE FECIT
VIVENS ET AMIO IUNIO FI-
LIO SACERDOTE IOVI SISPI-
ET AMINE MATRI PIISIM.

IN FR. P. XIIX. IN AGR. PED. XXVI.

In qua inscriptione, ut obiter hoc moneam, à me cum
variis id genus ineditis ad Cl. Reinesium transmissa,
vitiatum Familiæ nomen à descriptore, & AMPIVS
pro AMIVS reponendum, in suis ad me litteris vir
ille doctissimus contendebat. Quod tamen eruditissi-
mo Marquardo Gudio nostro, optimo talium arbi-
tro, dijudicandum relinquimus, qui in præclara illa
& selecta, quam nimium premit, veterum Inscriptio-
num collectione, AMIVM & AMMIUM pro ea-
dem Familia sepe se observasse, haud ita pridem in-
dicabat.

Hinc emendanda videretur ejusdem vocis scriptura

L 2

cum

Lib. 1. de
divinat. cum apud Ciceronem, *Templum est à Senatu Junoni sospi-
ta restitutum*, tum apud Ovidium,

Fast. 1. *Sospita delubris dicitur aucta novis*;

Lib. viii. præterea apud Livium, qui ejusdem *Sospita Junonis*
& xxiv. aliquoties meminit; & insuper apud Silium Italicum,

Lib. xiii. *Lavino generate, inquit, quem sospita Juno.*

Lib. vi.
Metam. sicut apud Apuleium, *sis meis extremis casibus Juno sospi-
ta*: in quibus locis utique *sispita* vocem reponendam
liqueret ex indubiis id genus Nummorum Lapidumve
monumentis, ni *Sispita*, genuinæ & antiquæ vocis loco,
Sospitam vulgo invaluisse innueret Festus. Neque ta-
men antiquos solum *Sispitam* usurpasse, quod ille vide-
batur indicare, signatum sub Antonino Pio numisma
cum eadem scriptura satis superque evincit. Ut mit-
tam levius illud, J U P P I T E R cum duplici P in Num-
mis tradi, aut cognomen Herculis D E U S O N I E N S I S
juncta voce, non duabus D E U S O N I E N S I S, ut exi-
stimabat Goltzius, quod jam ad Sidonium vidit do-
ctissimus Sirmondus. Mitto *Topicus* alias *Deorum*, *Dea-
rumque* appellationes, de quibus infra opportunior di-
cendi erit locus.

In Barbarorum vero, Romanorumque Nominibus,
multa corrupta hætenus apud Auctores tradita, veter-
um nummorum fide restituenda; qualia ΜΙΘΡΑΔΑ-
ΤΗΣ, pro quo vulgo ille terror majorum vestrorum
Μιθραδάτης apud Josephum, Plutarchum, Appianum,
Dionem, aliosque adhuc hodie legitur. Adnotavit id
jam olim ad Dionem ex nummis Vir doctus, neque ta-
men cum eo improbanda continuo Romana Mithri-
datis appellatio, ubi nec nummorum, nec lapidum,
nec scriptorum librorum auctoritas eam convellit, &
eandem præterea firmare videntur geminæ formatio-
nis exempla, quæ in iisdem nummis Αρεάτης, Κατάνη,
Μαοσα-

Μαοσαλία, *Agrigentum*, *Catina*, & *Massilia*, suppeditant. Sic *Seleuci*, & *Demetrii* ΝΙΚΑΤΟΡΕΣ dicti ex nummis, ut recte Strabonis & Appiani Codices præferunt, non verò *Nicomores*, ut cùm apud Goltzium, tum apud Josephum, Diodorum, Polybium, Justinum, Ammia-
Lib. II.
 num, aliosque vox illa consuevit usurpari. ΚΑΣΣΑΝΔΡΟΥ genuina itidem lectio ex Nummis ejusdem constat, non ΚΑΣΑΝΔΡΟΥ, ut præter alios, apud eundem Polybium, Josephum præterea non semel per-
Lib. XII.
 peram legitur. Thraciæ etiam Regis verum ΡΟΙΜΗ-
C. I.
 ΤΑΔΚΟΥ, seu *Rhametalcis* nomen una cum vultu eruitur ex nummo Augusti, Tristano jam ante, & mihi cum Florentiæ, tum hic in Urbe inspecto; quod perperam apud Dionem aliosque hæctenus traditur. Unde & Ρυμητάλης Roberti Stephani ad Dionem, & ad Capitolinum Casauboni Ρυμητάλης, vel *Rimethalces* de Rege Bosporano ejusdem nominis, eadem opera exulare jubentur. Ita alterius Regis Thraciæ, RHESCYPORIS nempe genuinum nomen probavit novissime ex rarissimo ejus nummo Cl. Seguinus, qui veram illius scripturam apud Tacitum, corruptam apud Velleium & Suetonium arguit; in quo *Rhascypolis* aut *Trascypolis* vulgo legebatur. Quibus addere mihi liceat Jul. Casarem, in
Lib. III.
 cujus libris de Bello civili idem nomen occurrit depravatum, ex *Macedonia* c. c. quibus *Rascipolis* præerat. Unde exemplo hujus *Rascipolis*, Thraciæ Regum nomina sæpe ita terminasse, & apud Pausaniam proinde Α'Γερίπλιη legendum, (quod alias ex Livio constat) haud ita vere colligentem videbam nobilem & eruditissimum senem, in novissimo Exercitationum ad Græcos Auctores opere. Tractus vero & Gentis ejusdem Reginam ΡΟΔΟΠΗΝ, cum præclarus nummus Christianæ Augustæ, tum geminus nuper à Cl. Seguino vul-

- gatus exhibet, unde alterius Thracicæ mulieris nomen
 Lib. II. apud duos amatoricæ fabulæ scriptores Helidorum &
 Lib. VIII. Achillem Tatium nuper emendabam, ubi $\rho\acute{o}\delta\omega\tau\iota\varsigma$ vulgo pro $\rho\acute{o}\delta\epsilon\tau\iota\varsigma$ legitur. At enim Regi Regum $\nu\acute{o}\lambda\omicron\gamma\epsilon\sigma\iota$ genuinum nomen restituere mihi liceat auctoritate eximii & rarissimi nummi, Romæ non ita pridem reperi, in quo $\beta\omicron\lambda\lambda\alpha\tau\alpha\sigma\omicron\tau$ scriptum occurrit: unde corrigendi iterum Josephus, Dio, Aristides, Iamblichus apud Photium, Stephanus, Zonaras aliique, apud quos vel $\beta\omicron\lambda\omicron\gamma\alpha\iota\sigma\iota\varsigma$, vel $\beta\omicron\lambda\omicron\gamma\acute{\epsilon}\sigma\iota\varsigma$, vel $\beta\omicron\lambda\acute{\omicron}\gamma\epsilon\omega\sigma\omicron$, vel $\beta\omicron\lambda\acute{\omicron}\gamma\epsilon\sigma\omicron$ vocari solet, & apud Lucianum & Xiphilinum $\omicron\upsilon\omicron\lambda\acute{\omicron}\gamma\iota\sigma\omicron$ & $\omicron\upsilon\omicron\lambda\acute{\omicron}\gamma\alpha\iota\sigma\omicron$, nomine ad Romanam Vologesis appellationem formato. Ab eo denominata
 Lib. XXIII. urbs Vologesia apud Ammianum, Stephani $\beta\omicron\lambda\omicron\gamma\epsilon\sigma\iota\delta\epsilon\varsigma$. De tota vero præclari illius nummi inscriptione paullo infra. *Abgari* etiam familiæ Edessæ Regulorum nomen $\alpha\beta\gamma\alpha\rho\tau$, non ut hodie apud Appianum $\alpha\kappa\epsilon\acute{\alpha}\rho\epsilon$, vel apud Dionem & Herodianum $\alpha\iota\gamma\acute{\alpha}\rho\epsilon$, scribendum, nec ut alii voluerunt *Abagarus*, aut apud aliquot Taciti codices *Abbarus*; nummi Antonini Pii, Severi & Gordiani, in quibus $\alpha\beta\gamma\alpha\rho\sigma\beta\alpha\kappa\iota\alpha\epsilon\tau\epsilon$, abunde docent. Ut mittam inscriptionem à Sirmondo, in Notis ad Sidonium vulgatam, cum eodem nomine $\alpha\epsilon\gamma\acute{\alpha}\rho\epsilon$, & antiquissimum Eusebii codicem Bibliothecæ Mazarinæ. Unde miror nuperum Eusebii editorem, qui principatum hodie harum litterarum cum paucis tenet, & cui hæc eadem erant perspecta, quam olim $\alpha\gamma\epsilon\acute{\alpha}\rho\epsilon$ vel $\alpha\kappa\epsilon\acute{\alpha}\rho\epsilon$ ad Dionis Excerpta lectionem adseruerat, passim etiam in Eusebiano textu & in Adnotatis prætulisse; quamvis & alteram *Abgari* non contemnendam fateatur, & una etiam aut altera vice in textum Eusebii admiserit. Neque enim video, cur promiscua Reguli illius Scriptura in eodem

dem Auctore tradi debuerit, aut cur Nummorum, Lapidum, & Codicum etiam vetustorum auctoritate firmata, pluribus libris manu exaratis, non debeat hic longe præponderare. Argumentum enim à voce quadam Arabica *انبار*, quod potentissimum notat, non eam vim habere potest, ut indubia & cœva testimonia, quæ vulgo lites id genus solent decidere, & in tradendis priscae scripturæ vestigiis, omnium confessione primas tenent. Ut mittam Orientalium, aut Barbarorum nomina Græce tradita, ab origine passim non nihil deflectere, ut sexcentis exemplis probari id posset, & præter recentiores, à ^a Strabone & ^b Plutarcho ^a Lib. xvi. jam olim observatum novi. Emendanda vero præ aliis ^b Lib. de Dionis Excerpta, in quibus *Αὐγάρ & Ἐδέσσης ἀρχον-* ^{Id.} *τ*, pro *Ἀγάρ & Ἐδέσσης*. item nova editio Procopii, in qua *Ἀγάρ & Ἐδέσσης τοπίου* vocatur, pro *Ἀγάρ & Ἐδέσσης*. Postremam hanc lectionem adferunt itidem Nummi haud vulgares, cum scriptura *ΕΔΕΣΣΑΙΩΝ*, item *ΕΔΕΣΣΗΝΩΝ* vel *ΕΔΕΣΣΕΩΝ*; quales in Thesauro Mediceo aliisque præclaris Gallorum ac Itolorum Cimeliis adnotavi. Quo referendus etiam Nummus vulgatus, sed corrupte à Cl. Tristano, ^{Tom. II.} cum inscriptione *ΜΗΤΡ. ΔΕΣΣΗΝΩΝ*, & quem ^{Pag. 405.} continuo tribuit cuidam Urbi ad Nili scilicet Cataractas & Æthiopiæ confinia positæ, cujus unus Aristides meminerit sub nomine *Δέσσης*, & quam fuisse illius tractus Metropolim, liceat ex hoc nummo colligere. Vix crederem in magno & præclaro alias opere, securius dormitasse nobilem antiquarium, & plura errorum portenta, quod illibenter dico, paucis adeo verbis congestisse. Mitto somnium & supinum errorem, de situ illius urbis ad Æthiopiæ limites relegatæ, quæ nempe Aristidi Smyrna Romam terra proficiscenti, superato Helle-

Sermon.
Sac. 11.

Hellesponto ac Hebro fluvio, ut narrat ipse itineris rationem, occurrerat πρὸς τὰ καταρράκτιν, in qua æger decubuit aliquandiu; ita ut vix centesima demum die (non vigesima, ut deceptus à Cantero interprete Trifstanus existimabat, qui pro ἐκλογῇ videtur legisse εἰροσῇ, rota rei narratione reclamante) qua domo discesserat, Romam sit ingressus. Credidit utique Trifstanus, non alium καταρράκτιν, quam de Nili Catarractis posse intelligi, & fugit eum communis illa appellatio, cum fluviorum magno impetu è montibus desilientium (quales illo καταρράκτιν nomine in Creta, Pamphylia, Norico, alibi notarunt jam olim veteres Geographi, & quo nomine Marfyam, qua declivis est & rectis aquis fertur, pridem vocaverat Herodotus) tum claustrorum quorundam ceu obicum, quibus vel arte vel natura fluminis alicujus alveus impeditur, aut confractus itidem redditur. Neque enim audiendus vir summus, qui Solinum, Catarractas Nili de ejus claustris interpretantem, vel ideo falsi arguit, quod Catarractæ non dicantur de claustris id genus, sed de torrentibus ipsis aut fluviiis, qui ruunt potius quam fluunt; quod pluribus non uno loco Plinianarum Exercitationum conatur adstruere, unde & castigantur eidem Glossæ antiquæ, quibus καταρράκτιν obex explicatur. Sed quam dicam intendet novo Xenophonti, gravissimo nempe & elegantissimo auctori Arriano, qui diserte illo καταρράκτιν nomine vocat, non Tigrim fluvium, sed obices quosdam, & munitiones in illo fluvio à Persis ideo erectas, ut eorum frequentia difficilem per Tigrim navigationem facerent, & ne quis navali classe in eorum regionem penetraret, quos omnes obices ab Alexandro disjectos docet, τῶν καταρράκτιν τῶν καὶ τῶν ποταμῶν ἀφανίζων. Consule integrum locum, & fateberis haud omnia

Lib. v i r.
περὶ ἀνα-
βάσεως.

omnia dicta è tripode, quæ ab Oraculis etiam imperiose proferuntur. Bene itaque Glossæ, κατὰ ῥοαίην per *obicem* reddunt; quæ vox nempe Græcis promiscue dicitur tam de fluviis cum impetu & fragore ex alto ruentibus, quam de claustris eorum seu obicibus, arte aut natura factis, quorum nempe opera præceps itidem aut confragosus cursus excitatur. Unde jam, ut ad Tristanum & Aristidem redeam, non Δείση eo loco, qualis revera nulla exstabat eo nomine, sed Ε'δείση ibidem reponendum; quæ Urbs in Macedonia ad Erigonum fluvium posita, cujus Livius aliique meminere, Aristidi è Thracia Romam tendenti occurrebat, & à qua altera illa Syriaca aut Oesrhœnana Edessa in nummo expressa, appellationem sortita est. Diserte id tradit Stephanus, & quidem, quod in primis hic notandum, dictam postremam ob aquarum impetum à Macedonica illa Edessa, Ε'δείσα πόλις Συρίας, Διὰ τῶν ὕδατων ῥυμλὴ ἔτω κληθεῖσαι ἀπὸ τῆς ἐν Μακεδόνι. Quam postremam proinde apposite vides ab Aristide ad Cataractam (quod idem infert) collocari; ut haud necesse fuerit vel Ortelio qui in errorem induxit Tristanum, Dessam aliquam ex corrupto Aristidis loco colligere, vel Tristano ad Nili Cataractas continuo delati, ad quas alio quidem tempore & alia occasione penetrarat idem Rhetor, sicuti liquet ex ejus Ægyptiaca. Egregia utique & memoranda hoc loco instituti itineris ratio, Smyrna Romam terra proficiscentis, superato ut diximus Hellesponto, ac Hebro fluvio gelu concreto, aliisque molestiis, quas narrantem illum videas, devoratis, ad Nili Cataractas & Æthiopiæ confinia continuo progredi; agrum aliquandiu ad ea loca decumbere, & tandem (en longas scilicet ambages tantæ ac tam impeditæ peregrinationis) vix vigesima die, qua do-

M

mo

mo discesserat, in Urbem æternam appellere. Vidiffine unquam tam suaves ludos, aut circumductum per majora itinerum compendia ægrum & jam male adfectum viatorem? Ut certe mirari haud parum subeat, in editis nuper Cl. Holstenii ad Ortelium Adnotatis, non solum eruditissimo viro, & qui tam multum operæ collocavit in Geographia antiqua illustranda, non subolevisse hunc Ortelii errorem, ex corrupto Aristidis loco, sed insuper ab eodem lectorem ad Trifitanum, optimum scilicet illius interpretem, remitti. Sed ut ad Nummum redeam, tam præclaræ observationis fontem, Ægyptiacâ illâ Dessâ, ultra Glacialem Oceanum, & omnes mundi fines relegatâ, legendum omnino in illo ΕΔΕCCHΝΩΝ, sicut in similibus nummis corrupte ab Ocone (quod illi in citandis Græcis nummis solenne est) productis sub eodem nomine ΔΕCCHΝΩΝ. Id vero cum per se satis obvium, tum firmat etiam alius Nummus Medicæus ejusdem Alexandri Severi, cum eadem turrîtæ & sedentis mulieris effigie, neque una sed duabus stellis, ac epigraphe ΜΗ. ΚΟ. ΕΔΕCCHΝΩΝ, seu *Metropolis Colonia Edessenorum*. Neque enim solum vere Metropolis illius tractus, & Abgarorum, de quibus agebamus, Regia Edessâ, sed Colonia etiam dignitate ornata; ut liquet, cum ex hoc numismate, tum ex alio Musei Patiniani percussio sub Caracalla, & inscripto ΚΟΛ. ΕΔΕCCA. Hinc præterea etiam emendanda corrupta hujus vocis scriptura in Codice Justin. ubi *Ædesena Curia* pro *Edessena* vulgo legitur. Eandem vero Αὐρίπυ genuinam lectionem, de qua paullo ante agebamus, nequidquam adferuit nuperus editor Epistolæ Constantini Porphyrogenetæ, ubi agit de vulgata illa Servatoris imagine ad hunc Abgarum missa. Solemnem alias novi illam litterarum Β

L. γ. C. de
Coh.

& v apud Græcos juxta & Romanos permutationem. Sed hac de re plus satis, qui fortunas Græciæ in ea positas non arbitramur. Sic rursus male apud eundem Bell. Perf. lib. 1. cap. 4. Procopium ο'δονάδης Zenobiæ maritus, aut apud Agathiam ο'δραβθ inscribitur, qui ο Δ Ε Ν Α Θ Η Σ in præclaris ejusdem nummis notari solet. Lib. 12.

Nec ignotum alias varia *illustrium Romanorum* nomina apud Auctores antiquos passim ex nummis emendanda; ut *Mescinius*, non *Messinius*; *Arrius* non *Arius*; *S. Saranus*, non *Serranus*; *Aquinus* non *Aquinus*; *Numidius Quadratus*, non *Vinidius*; *Nassica*, *Messalla*, cum duplicatis litteris; *Betilienus Bassus*, pro *Bellienus*; *Tampius* pro *T. Ampius*, aliaque id genus plurima, quæ in Ciceronis, Taciti aliorumque Codicibus corrupta ut plurimum leguntur, & ex parte jam adnotarunt eruditi nummorum collectores. Idem vero Cæsaribus aliquot beneficium nummi præstant, quorum auctoritate *Hadrianus* non *Adrianus*, ut vulgo tamen doctissimorum Virorum editiones Historiæ Augustæ præferunt; *P. Helvius Pertinax*, non *P. Ælius*, aut *Helius*, ut præter alios ad Eusebium existimat Pontacus; *Marcus Clodius Puppienus*, non *Caius Maximus Clodius Puppienus*, ut contendebat ad Capitolinum Salmasius. Iis possunt accenseri *Cælius Balbinus*, non *Clodius Balbinus*; *Opelius Macrinus*, non *Opilius*, aut juxta alios *Popilius*; *Odenathus*, non *Odenatus*; *Postumus*, non ut vulgo *Posthumus*; *Bonostus*, non *Bonosus*; *Vetrano*, non *Veterano*, cui tamen patrocinator ad Ammianum doctissimus Valesius: & alia quædam id genus, quæ ut in re magis obvia, præripuit nobis non unius antiquarii diligentia. Ita ex iisdem nummis accepimus *Delmatium Cæsarem*, non *Dalmatium*, ut vulgo apud Auctores; *Gordianum Antonium*, non *Antoninum*; ut volebat Capitolinus. Quibus accedunt ex

Augustarum serie *Matidia* non *Mattidia*; *Julia Soemias*, non *Sœmiamira*; *Otacia* non *Otacilla*, sicuti vulgo describitur; *Constantina* Galli uxor, non *Constantia*, ut apud Zozimum tamen aliosque vocatur. Inde etiam eruitur Gordiani conjugem *Sabiniam Tranquillinam*, non ut vulgo hætenus *Sabinam*, fuisse nuncupatam: ut liquet ex præclaris aliquot nummis mihi inspectis cum integra illa epigraphæ, de qua erit adhuc alius dicendi locus. Sic vexatum eruditis nomen alterius Antonini, *Elagabalum* scribendum, & apud Herodianum, aliosque restituendum, (ut viderunt jam alii) pro quo *Heliogabalum* vulgo, vel *Alagabalum* cum Onuphrio, obtrufere. De quo nomine non hic repetam, quæ in Adnotatis ad Juliani Cæsares, contra doctissimorum virorum sententiam olim monuimus. Ipsa vero *Geographica* Urbium, aut Regionum nomina fœde passim in libris veterum corrupta, quam ex Nummis, vel lucem, vel medicinam mutuuntur alibi suo loco trademus. Ut jam alia hic non tangam, *adloqui*, & *adlocutio*, *adsignare*, *adserere*, *conlegium*, *fecunditas*, *felicitas*, sine diphthongo, contra *seculum* (non ut quibusdam modernis Criticis placuit *seculum*) Romanorum more scribenda. Ita certe nummi constanter, **ADLOCUTIO**; **REGNA ADSIGNATA**; **ADSERTOR LIBERTATIS**; **COOP. IN CONL.** seu cooptatus in **Conlegium**; **FECUNDITAS AUGUSTÆ**; **SÆCULI** vel **TEMPORUM** vel **AUGUSTI FELICITAS**; & **SÆCULARES LUDI**, aut **SÆCULUM AUREUM**: sicut priorem scripturam præferunt etiam lapides, **ADLECTI**, **ADTENDERE**, non ut vulgo hodie *allecti*, *attendere*. Sed leviora hæc forte & Grammaticis relinquenda, ad rectam tamen, & accuratam scribendi formam spectantia, quam & in Vernaculis linguis
& in

& in Romana etiam, integris voluminibus tradere, præclaris omnium ætatum & gentium viris, visum est haud inconsultum. Quod ubi Fabius, luculentis certe Cæsaris aut Tullii exemplis iussit adfertum, addit præterea; *Aut ideo minus Messala nitidas, quia quosdam Lib. 1. c. 7.*
totos libellos non de verbis modo singulis, sed etiam de LIT-
TERIS dedit. Non obstant hæc disciplina per illas euntibus,
sed circa illas hærentibus.

NEC vero ad ornandam MORALEM aut CIVI-
 LEM DOCTRINAM, parum etiam conferunt hi re-
 conditi prisca memoriae juxta ac elegantiae Thesauri.
 Ridebunt hic forte homines, nisi indignentur luben-
 tius, qui veterem illam Sapientiae, cum studiis erudi-
 tae antiquitatis communionem ignorant. At ridebis
 ipse vicissim, præstantissime OCTAVI, convicti toties
 ac depulsi erroris dementiam; qui aliter erga optimas
 artes adfectus, illis ducibus interiores disciplinarum
 aditus penetrari, haud difficulter largieris. Nosti e-
 quidem, præclaris olim morum Magistris ac Censori-
 bus, varia placuisse subsidia, quibus singulis hominum
 ordinibus officii sui leges inspiciendas traderent. Hinc
 fabulis non solum, præceptis, legibus, sed Symbolis et-
 tiam quibusdam, nobilissimam vitae artem non semel
 leguntur complexi. Adeo quidem, ut hæc postrema,
 tanquam ad imbuendos saluberrimis monitis animos
 intuentium magis opportuna, in gravissimarum rerum
 tractatione, frequentius etiam usurpassè videantur.
 Morem illum utique non Ægyptiis solum, sed Græcis
 aliisque familiarem, ut alios mittam, docet eximius
 apud Iamblichum locus. Quid autem sunt obsecro, Lib. de vit.
 pleraque illa melioris notæ Numismata Veterum, nisi Pyth. c. 23.
 totidem Symbola, vel documenta potius, ad omnem